

22694

ART DE L'ALTA EDAT MITJANA DE L'ISLAM I DE BIZANCI

1996-97

Professora: Anna Orriols

ART DE L'ALTA EDAT MITJA, DE L'ISLAM I DE BIZANCI

-primer cicle-
Programa i bibliografia
curs 1996/97
prof.: Anna Orriols

1.- Introducció general. Concepte d'Edat Mitjana. De l'art antic al medieval. El precedent paleocristià: adaptació del llegat clàssic al cristianisme; tipologies arquitectòniques i programes iconogràfics.

BIZANCI

2.- Art paleo-bizantí. De la fundació de Constantinoble a la crisi iconoclasta. L'Edat d'Or de Justinià. Constantinoble; Santa Sofia. Arts de l'objecte. Il·lustració de manuscrits. Iconoclasme: la disputa de les imatges; textos; obres.

3.- Art de l'Imperi Mig. Dinasties Macedònica i Comnena. Classicisme bizantí. Recuperació de les imatges. Programes. Renaixement macedònic. Mosaics votius a Santa Sofia. Auge del poder bizantí: expansió territorial i artística. Venècia i Sicília. Frescos: Nerezi, Capadócia.

4.- Els Paleòlegs. De la conquesta llatina a la presa de Constantinoble pels turcs. Sant Salvador de la Cora. Difusió de l'art bizantí: els Balkans, Mistra.

OCCIDENT

5.- L'època de les invasions. Itàlia: ostrogots, bizantins i longobards. Ravenna. Illes Britàniques: fundacions monàstiques irlandeses; relacions amb el continent; Il·lustració de manuscrits. Hispania visigoda: arquitectura i escultura; reflexos d'una miniatura; la cort de Toledo; orfebreria.

6.- Art carolingi. Església i imperi; ideari de *renovatio*. La "nova Roma": el conjunt palatí d'Aquisgrà i la cort de Carlemany. Espais de culte: el model paleocristià; bipolarització dels temples. Unificació litúrgica. El monestir. Il·lustració de manuscrits.

7.- Art pre-romànic hispà. Art asturià del segle IX, art de patrocini regi. Segle X: mossàrabs i repoblació; art dels monestirs. Els Beatus. La Marca Hispànica.

8.- "El segle de l'any mil". Art de l'imperi otòman. Els emperadors germànics i la imatge del poder. Alts eclesiàstics com a patrons artístics: Bernward a Hildesheim. Art anglo-saxó. Il·lustració de manuscrits i eborària.

ISLAM

9.- Aproximació general a l'art de l'Islam. Naixement i primera expansió. Progressió territorial i assimilació de fórmules. Formació de l'art islàmic. La mesquita, orígens i variants. La mesquita omeia; Jerusalem i Damasc. La mesquita persa; Ispahan. La mesquita otomana; Sinan. Arquitectura civil; urbanisme; palaus i alcàssers; mercats i banys. Arquitectura funerària; mausoleus. Pintura, mosaic, arts de l'objecte i il·lustració de manuscrits.

10.- Art islàmic a la Península Ibèrica. Al-Andalus; de l'emirat al califat. Mesquita de Córdoba. Almoràvits i almohades. El darrer esplendor: regne nassarita de Granada; l'Alhambra.

BIBLIOGRAFIA

Introductòria i de caràcter general. Obres complementàries

- BIANCHI BANDINELLI, R., Del Helenismo a la Edad Media, Akal, Madrid 1981.
RIEGL, A.: Industria artistica tardoromana, Sansoni, Firenze 1981 [ed. or. alemanya: Wien 1927.] Traducció espanyola recent (Akal, Madrid).
SCHLOSSER, J.: El arte de la Edad Media, Gustavo Gili, Barcelona 1981 [ed. or. alemanya: Die Kunst des Mittelalters, Berlin 1927.]
YARZA LUACES, J. *et altri*, Arte Medieval I. Alta Edad Media y Bizancio ("Fuentes y Documentos Para la Historia del Arte" II), Gustavo Gili, Barcelona 1982.
GRABAR, A.: Les origines de l'esthétique médiévale, Macula, Paris 1992.

ART PALEOCRISTIÀ I BIZANTÍ

- MILBURN, R., Early Christian Art and Architecture, University of California Press, Berkeley - Los Angeles 1988.
BECKWITH, J., Early Christian and Byzantine Art, Penguin Books (The Pelican History of Art) London 1988 [1970].
KRAUTHEIMER, R., Arquitectura paleocristiana y bizantina, Cátedra ("Manuales Arte"), Madrid 1984 [ed. or. anglesa, 1965].
GRABAR, A., El primer arte cristiano (200-395), Aguilar ("Universo de las Formas"), Madrid 1967 [ed. or. francesa, Paris 1967].
GRABAR, A., La Edad de Oro de Justiniano, Aguilar ("Universo..."), Madrid 1966.
GRABAR, A., Las vías de la creación en la iconografía cristiana, Alianza ("Alianza Forma" 49), Madrid 1985 [ed. or. americana, Princeton 1968].
SIMSON, O.G. von, Sacred Fortress; Byzantine Art and Statecraft in Ravenna, Princeton 1987.
YARZA LUACES, J. / BORRÁS GUALIS, G.M., Bizancio e Islam ("Historia Universal del Arte" IV), Espasa-Calpe, Madrid 1996.

- RODLEY, Lyn, Byzantine Art and Architecture. An Introduction, Cambridge 1994.
KITZINGER, Ernst, Byzantine Art in the Making. Main lines of Stylistic development in mediterranean Art 3rd-7th century, London 1977.
MANGO, C., Arquitectura bizantina, Aguilar ("Historia Universal de la Arquitectura"), Madrid 1989 [ed. esp. anterior del 1975] [ed. or. italiana, 1980].
DELVOYE, C., L'art byzantin, Arthaud, Paris 1967.
COCHÉ DE LA FERTE, L., L'art de Byzance, Mazenod ("L'art et les grandes civilisations"), Paris 1981.
STERN, H., L'art byzantin, Presses Universitaires de France ("Quadrige" 32), Paris 1982² [1966].
TALBOT RICE, David, Art of the Byzantine Era, Thames and Hudson ("World of Art"), London 1989 [1963].
GRABAR, A., La peinture byzantine, Skira, Genève 1953.
LAZAREV, V., Storia della pittura bizantina, Torino 1967.
Byzance. L'art byzantin dans les collections publiques françaises, Réunion des Musées Nationaux, Paris 1992. [Catàleg de l'exposició al Louvre, nov. 92 - gen. 93]

- WHARTON, A.J., Art of Empire. Painting and Architecture of the Byzantine Periphery, The Pennsylvania State University Press, University Park / London 1988.
- DEMUS, O., The Mosaics of Norman Sicily, London 1949. Reedició: Hacker, New York 1988.
- DEMUS, O., The Mosaic Decoration of San Marco, Venice, The University of Chicago Press 1988. [edició abreujada de l'obra en 4 vols. The Mosaics of San Marco in Venice, Dumbarton Oaks, Harvard 1984.]

OCCIDENT

- BECKWITH, J. El arte de la alta edad media. Carolingio. Otónico. Románico, Destino, Barcelona 1995 [ed. or. anglesa Thames & Hudson, London 1964 i 1989] També hi ha edició a Hermes, México 1965.
- DURLIAT, M.: Des barbares a l'an mil, Mazenod ("L'art et les grandes civilisations"), Paris 1985.
- GRABAR, A. i NORDENFALK, K.: Le Haut Moyen Age. De la fin de l'époque romaine au XIe siècle, Skira ("Les grands siècles de la peinture"), Genève 1957 [la part dedicada a la miniatura, de Nordenfalk, reeditada per Skira, Genève 1988].
- HUBERT, J.; PORCHER, J. i VOLBACH, W.: La Europa de las invasiones, Aguilar ("El universo de las formas"), Madrid 1968.
- HEITZ, C., La France pre-romane. Archéologie et Architecture religieuse du Haut Moyen Age du IV siècle à l'an Mille, Errance, Paris 1987.
- KITZINGER, E.: Early Medieval Art in the British Museum & British Library, Br. Mus. Publ., London 1983 [la. ed. 1940]
- BANGO TORVISO, I., El prerrománico en Europa. De Carlomagno a los otones, Historia 16 ("Historia del Arte" 17), Madrid 1989.

Illes Britàniques

- HENRY, F.: L'art irlandais, 3 vols., Zodiaque, Ste. Marie de la Pierre-qui-vire 1963-64.
- WILSON, D.M., Anglo-saxon art. From the seventh Century to the Norman Conquest, Thames and Hudson, London 1984.
- HENDERSON, G.: From Durrow to Kells. The Insular Gospel Books 650-800, Thames and Hudson, London 1987.
- ALEXANDER, J.J.G.: Insular Manuscripts 6th to the 9th Century, Harvey Miller ("A Survey of Manuscripts Illuminated in the British Isles" I), London 1978.
- TEMPLE, E.: Anglo-saxon Manuscripts 900-1066, Harvey Miller ("A Survey of Manuscripts Illuminated in the British Isles" II), London 1976.
- BROWN, M.P., Anglo-Saxon Manuscripts, British Library, London 1991.
- BECKWITH, J.: Ivory Carvings in Early Medieval England, Harvey Miller, London 1972.
- BACKHOUSE, J., TURNER, D.H., WEBSTER, L. (eds.): The Golden Age of Anglo-Saxon Art, Exposició. British Museum, London 1984.

Península ibèrica. General.

- The Art of Medieval Spain, A.D. 500-1200, The Metropolitan Museum of Art / Harry Abrams, New York 1993.
- YARZA LUACES, J.: Arte y arquitectura en España, 500-1250, Cátedra, Madrid 1979 [posteriors edicions].
- FONTAINE, J.: El prerrománico, Encuentro, Madrid 1978 (2a. ed.) [ed. or. francesa: L'art préroman hispanique, Zodiaque, La Pierre-qui-vire 1973].
- BANGO TORVISO, I.G.: Alta edad media. De la tradición hispanogoda al románico, Sílex ("Introducción al arte español"), Madrid 1989.
- DODDS, J.D., Architecture and Ideology in Early Medieval Spain, The Pennsylvania State University Press, University Park - London 1989.

Península Ibèrica. Epoca visigòtica.

- PALOL I SALELLAS, P. de: Arte hispánico de la época visigoda, Polígrafa, Barcelona 1968.
- PALOL, P. de: Arqueología cristiana de la España romana. Siglos IV-VI, Inst. Enrique Flórez del CSIC, Madrid-Valladolid 1967.
- RIPOLL LÓPEZ, G., Arquitectura visigótica, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 99), Madrid 1993.

Península Ibèrica. Asturià. Mossàrab. Repoblació.

- BONET CORREA, A.: Arte prerrománico asturiano, Polígrafa, Barcelona 1967.
- PITA ANDRADE, J.M.: Arte asturiano, Madrid 1963.
- YARZA LUACES, J.: Arte asturiano. Arte mozárabe, Univ. de Extremadura, 1985.
- CID PRIEGO, C., Arte prerrománico de la monarquía asturiana, 1995.
- MARÍN, F., GIL LÓPEZ, J., San Julián de los Prados o el discurso de las dos ciudades, Oviedo 1989.
- SCHLUNK, H. i BERENGUER, M.: La pintura mural asturiana de los siglos IX y X, Madrid 1957.
- GIL LÓPEZ, J. i MARÍN, F.A.: Santa María del Naranco. San Miguel de Lillo, Oviedo [1988].
- CUADRADO SÁNCHEZ, M., Arquitectura palatina del Naranco, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 55), Madrid 1992.

- FERNÁNDEZ ARENAS, J.: Arquitectura mozárabe, Polígrafa, Barcelona 1972.
- BANGO TORVISO, I.G., El arte mozárabe, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 2), Madrid 1991.
- FONTAINE, J.: El arte mozárabe, Encuentros, Madrid 1978 [ed. or. francesa: L'art préroman hispanique, 2. L'art mozarabe, col. Zodiaque, 1977].
- ABAD CASTRO, C., Arquitectura de repoblación en el valle del Duero, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 13), Madrid 1991.

- WILLIAMS, J.: Early Spanish Manuscript Illumination, G. Braziller, NY-London 1977 [trad. espanyola a ed. Casariego, Madrid].
- Los Beatos. Catàleg de l'exposició. Juny-set. 1986, Biblioteca Nacional, Madrid 1986.
- SILVA Y VERÁSTEGUI, S. de Los Beatos, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 100), Madrid 1993.

Art carolingi.

- HUBERT, J.; PORCHER, J.; VOLBACH, W., El imperio carolingio, Aguilar ("El Universo de las Formas"), Madrid 1968.
- PANOFISKY, E., Renacimiento y renacimientos en el arte occidental, Alianza, Madrid 1975 [diverses reimpressions posteriors. Ed. or. 1960]; pp. 84-100.
- HINKS, B., Carolingian Art, London 1962 (2a. ed.; 1a., 1935).
- CONANT, K.J., Arquitectura carolingia y románica, Cátedra, Madrid 1982 [1a. ed. or. 1954].
- HEITZ, C., L'architecture religieuse carolingienne. Les formes et leurs fonctions, Picard, Paris 1980.
- PRICE, L., The Plan of St. Gall in Brief, California U.P. 1982.
- MÜTHERICH, F. i GAEHDE, J., Carolingian Painting, G. Braziller, NY 1976 [n'existeixen traduccions francesa i alemanya].
- KUBACH, Eric - ELBERN, Victor H., L'art de l'empire au début du Moyen Âge. Les arts carolingien et ottonien, Albin Michel ("L'art dans le monde"), Paris 1973. [ed. or.: Baden-Baden 1968].

Art otònida. Art de l'entorn de l'any 1000.

- FOCILLON, H., El año mil, Alianza ("L.B." 28), Madrid, vv. eds. [ed. or. francesa 1952].
- DUBY, G., L'An Mil, Gallimard-Julliard, Paris 1967.
- GRODECKI, L.; MÜTHERICH, F.; TARALON, J.; WORMALD, F., El siglo del año mil, Aguilar ("El Universo de las Formas"), Madrid 1973.
- BARRAL I ALTET, X. (dir.), Le paysage monumental de la France autour de l'an Mil, Picard, Paris 1987.
- BARRAL I ALTET, X., Le paysage architectural de l'an mil, a La France de l'an Mil (dir. per R. DELORT), Édns. du Seuil, Paris 1990.

- GRODECKI, L., L'architecture ottonienne. Au seuil de l'art roman, Paris 1958.
- MAYR-HARTING, Henry, Ottonian Book Illumination. An Historical Study, 2 vols., Harvey Miller, London 1991.
- LÓPEZ SERRANO, M., El Códice Áureo. Los cuatro evangelios, Patrimonio Nacional, Madrid 1987.
- Bernward von Hildesheim un das Zeitalter der Ottonen, Bernward Verlag, Hildesheim / Philipp von Zabern, Mainz am Rhein 1993. 2 vols.

ART DE L'ISLAM

General

- BLAIR, Sheila I BLOOM, Jonathan, The Art and Architecture of Islam, 1250-1800, Yale University Press, New Haven 1994.
- ETTINGHAUSEN, Richard, La peinture arabe, Skira ("Les trésors de l'Asie"), Genève, 1977 [1962].
- ETTINGHAUSEN, R. / GRABAR, O., Arte y arquitectura del Islam 650-1250, Cátedra ("Manuales Arte"), Madrid 1996 [ed. or. anglesa 1987]
- FREELY, John, BURELLI, Augusto Romano i YERASIMOS, Stephane, Sinan, architect of Suleyman the Magnificent and the Ottoman Golden Age, Thames & Hudson, London 1992.
- FRISHMAN, Martin i KHAN, Hasan Uddin, The Mosque, Thames & Hudson, London 1994.
- GOLVIN, L., Essai sur l'architecture religieuse musulmane, Paris 1979.
- GRABAR, Oleg, La formación del Arte Islámico, Cátedra ("Grandes Temas"), Madrid 1984 (3a. ed.) [ed. or.: Yale 1973].
- GRAY, B., La peinture persane, Skira ("Les trésors de l'Asie"), Genève 1961.
- HILLENBRAND, Robert, Islamic Architecture, Edinburgh University Press, 1994.
- HOAG, John D., Arquitectura islámica, Aguilar ("Historia universal de la arquitectura"), Madrid 1976.
- MARÇAIS, Georges, El arte musulmán, Cátedra ("Cuadernos Arte"), Madrid 1983 [ed. or.: Paris 1962].
- MICHELL, George, La arquitectura del mundo islámico. Su historia y significado social, Alianza ("Alianza Forma. Serie Especial" IV), Madrid, 1985 [ed. or.: London 1968].
- MORALES, Alfredo J., Las claves del arte islámico, Ariel ("Las claves del arte. Serie Estilos"), Barcelona 1987.
- OTTO-DORN, Katharina, El Islam, Praxis - Seix Barral ("El arte de los pueblos"), Barcelona 1965 [ed. or.: Baden-Baden 1964].
- PAPADOPOULOU, Alexandre, El Islam y el arte musulmán, Gustavo Gili ("El Arte y las Grandes Civilizaciones"), Barcelona 1977 [ed. or.: Paris 1976].
- SOURDEL, D. i J., La civilisation de l'Islam classique, Arthaud ("Les grandes civilisations"), Paris 1983 [1968]
- TALBOT RICE, D., El arte islámico, Hermes, México-Buenos Aires s.d. [1967], [ed. or.: London 1964].
- YARZA LUACES, J. / BORRÁS GUALIS, G.M., Bizancio e Islam ("Historia Universal del Arte" IV), Espasa-Calpe, Madrid 1996.

Al-Andalus

- Al-Andalus. Las artes islámicas en España, catàleg de l'exposició (Granada, La Alhambra / The Metropolitan Museum of Art, New York), a càrrec de Jerrilynn D. DODDS, El Viso, Madrid, 1992.
- BARRUCAND, Marianne, Arquitectura islámica en Andalucía, Taschen, Köln, 1992.
- BORRÁS GUALIS, Gonzalo M., La Alhambra y el Generalife, Anaya ("Biblioteca Básica de Arte"), Madrid, 1989.
- BORRÁS GUALIS, Gonzalo M., El Islam. De Córdoba al Mudéjar, Sílex ("Introducción al arte español"), Madrid, 1990.
- GRABAR, Oleg, La Alhambra. Iconografía, formas y valores, Alianza ("Alianza Forma" 9), Madrid, 1980.
- JIMÉNEZ MARTÍN, Alfonso, La mezquita de Córdoba, Cuadernos de Arte Español 97), Historia 16, Madrid, 1993.